

בביאור מחלוקת ר"י ורשב"י בענין "הנהג בהם מנהג דרך ארץ"

כרשב"י ולא עלתה בידם וסוג הוכחה כזו בהלכה לא מצאתי בשאר מחלוקות שבש"ס.

ונראה לומר בהקדם מה שיש לבאר מה שמצינו בש"ס ופוסקים כמה דינים משום לפנים משורת הדין כגון להחזיר אבידה לאחר יאוש בעלים שחייב משום לפנים משורת הדין וכדאיחא בב"מ דף כ"ד ב' ובעוד מקומות בש"ס ויש לעיין אם חייב אדם לעשות לפנים משורת הדין א"כ מה בין דין לבין לפנים משורת הדין ואין לומר שההבדל ביניהם לענין כפיה שעל חיוב מהדין כופין ואילו על חיוב שלפנים משורת הדין אין כופין זה אינו שגם על לפנים משורת הדין כופין וכמו שפסקו הראשונים שהביא הש"ך בחו"מ סימן רנ"ט סק"ג שכתב וז"ל האגודה פ' אלו מציאות וכן נוהגים להחזיר וכן פסק הראב"ה דכייפינן להחזיר היכא דהמוציא עשיר עכ"ל.

ונראה בביאור הדבר על פי מה שכתב הרב המגיד משכנים ה"ה וז"ל וענין דין בן המיצר הוא שתורתנו התמימה נתנה בתקון מדות האדם ובהנהגתו בעולם כללים באמירת קדושים תהיו והכוונה כמו שאמרו קדש עצמך במותר לך שלא יהא שטוף אחר תאוה. וכן אמרה ועשית הישר והטוב, והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם, ולא היה ראוי בכל זה לצוות פרטים, לפי שמצוות התורה הם בכל עת ובכל זמן והאישים, והחכמים כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו, ומהם שעשו אותם בדין גמור, ומהם לכתחילה ודרך חסידות, והכל מדבריהם ז"ל, ולזה אמרו חביבין דברי דודים יותר מיינה של תורה, שנאמר כי טובים דודיך מיין עכ"ל, ונראה מדברי הרה"מ אלו שמצוות שנאמרו בתורה בפרטיו, כמו לא תגנב או להשיב אבידה וכדומה, הם נוהגים בכל אדם, ובכל זמן, אבל מצוות שנאמרו בכלל, כמו ועשית הישר והטוב, שנכלל בזה שיתנהג

בגמרא ברכות דף לה ב' ת"ר ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפין יכול לדבריו ככתבם (שלא יעסוק בדרך ארץ רש"י) ת"ל ואספת דגנך הנהג בהם מנהג דרך ארץ (שאם תבוא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה רש"י) דברי ר' ישמעאל ר"ש בן יוחאי אומר אפשר אדם חורש חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישא וזורע בשעת הרוח תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמם וכו' (ובתוס' ד"ה כאן כתבו וז"ל דמיירי ודאי שעושין רצונו אבל אין עושין רצונו כ"כ דאינם צדיקים גמורים) אמר אביי הרבה עשו כר"י ועלתה בידם כד"ש בן יוחאי ולא עלתה בידם ע"כ.

ויש לדקדק בגמ' וברש"י כמה דקדוקים א'. מה ראה רש"י להוסיף טעם שלכן ינהג מנהג דרך ארץ שאם לא ינהג מנהג דרך ארץ יצטרך לבריות וסופו ליבטל מן התורה ונראה כאילו בא רש"י להסביר טעם התורה ואין זה דרך רש"י במקומות אחרים אם כי זה יש ליישב שבא רש"י ליישב איך מתפרש הפסוק לא ימוש סה"ת מפין לדעת ר"י לזה פירש רש"י שאדרכה על ידי שיעסוק בדרך ארץ לא יצטרך לבריות ולא יבטל מדברי תורה ועל ידי כך מתקיים לא ימוש. ב. בשאלת ר"ש בן יוחאי תורה מה תהא עליה נראה שבא להוכיח דעתו בסברה חיצונית ואין זה דרך התנאים. ג. לא נתברר מה כוונת רשב"י אם לומר שמשנתנה חיוב המצוה בין עושין רצונו של מקום אז לא ינהג מנהג דרך ארץ ובין אין עושין רצונו שאז מודה לר"י שצריך לנהג מנהג דרך ארץ קשה והיכן מצינו חילוק מצוה בין צדיק גמור לצדיק שאינו גמור. ד. דברי אביי אינם ברורים שכאילו בא להוכיח שהלכה כר"י ממה שראינו שהרבה שעשו

הנהגה ישרה וטובה, וממילא חייב בר מצרא שלא יקנה שדה שיש לאחר מיצר אחד על השדה, מאחר שאין פרט זה של בר מצרא מפורש בתורה, בזה יש לחלק, שיש אנשים שאינם חייבים בזה, וכגון אלמנה וכדומה פטורה ממצוה זו.

ומה שרמז הרה"מ לפסוק קדושים תהיו, כוונתו למה שכתב הרמב"ן ריש פרשת קדושים, וז"ל והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, וא"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזימת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות כסואבי יין ובזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה בתורה. והנה יהי נבל ברשות התורה, לפיכך בא הכתוב אחר שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי. וצויה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות וימעט במשגל וכו'. ויקדש עצמו מן היין במעוטו ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט, וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אע"פ שלא הוזהרנו ממנה בתורה וכו', וגם ישמר פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה, ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמרו על ר' חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו, באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי, וכו' וכן דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין, וכל מו"מ שבין אדם לא תגנב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב שיכניס בעשה, היושר וההשויה וכל לפני משורת הדין, לרצון חביריו, וכן בענין השבת אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה וכו' עכ"ל.

ואחר שזכינו לכל זה שיש מצוות שהתורה פירטה, שבזה בכל ענין ובכל מקום חייב במצוה, ואין חילוק בין עני לעשיר, שלשניהם הגניבה אסורה, ושניהן חייבין במצוות השבת אבידה וכן באיסור מאכלות אסורות אין הבדל בין בריא וחלש, כל שלא חלה והגיע לסכנה

אסור באכילה, אבל במצות שאסרה תורה דרך כלל, כמו קדושים תהיו, שיפרוש אדם מדברים המותרים כמו מיין ובשר וטומאה, בזה יש לחלק בין בריא לחלש וחולה, וכן יש לחלק בין לאכול מעט בשר ובין לזולל בשר הרבה ויין הרבה, ובזה נבין מה שהבאנו לעיל מהאגודה שכופין לעשיר להחזיר אבידה אחר יאוש בעלים, ומשמע שלעני אין כופין, וזהו הטעם לחלק בין עשיר לעני, וכן מצינו שדעת הרשב"ם ב"ב — דף ה' בד"ה ארבעה שעני אינו חייב במצות בר מיצרא.

וכן יש לחלק במצוה כללית בין אדם פשוט ואדם צדיק, שכל שגדול מחבירו חייב במצות קדושים תהיו, ובמצות ועשית הישר והטוב ביותר פרטים מאדם פשוט, וכמו שראינו ברמב"ן שהביא מר' חייא שלא שח שיחה בטלה, וכן בגמ' ב"מ פ"ג על רבה בר חנה שחייב היה לשלם שכרם של הסבלים ששברו לו חברית, וכתבו התוס' ב"מ דף כ"ד ב' ד"ה לפני, שרק רבה ב"ב חנה חייב בזה ולא אדם אחר, וכל זה שייך במצוה כוללת, אבל במצוה בפרטות אין לחלק בין האישים, ומה שכתבו התוס' שם שבמקום שלא כל האישים חייבין נלמד מפסוק למען תלך בדרך טובים ולא מקרא ועשית הישר, היינו רק שלמדים כמה דרגות בחיוב ועשית הישר הטוב, אבל עיקר המצוה הוא מקרא דועשית הישר והטוב, וכמו שכתב הרה"מ בסוף דבריו שהבאנו לעיל שהחכמים כתבו קצת פרטים, ומהם שעשאוים כדין גמור ומהם כמידת חסידות. ובוה נתבאר מה שנתקשינו, מה הפרש בין דין לבין לפני משורת הדין. שזה הוא ההפרש, דין הוא בדבר שציוותה תורה בפרטות שאין הבדל בין האישים והזמנים והמצבים, לבין לפני משורת הדין שהוא מצוה כללית ואין חיובם של כל האישים והזמנים שוה בזה.

והנה במצות תלמוד תורה, יש לומר שאינה מצוה מפורטת אלא היא מצוה שציוותה תורה דרך כלל, ולכן לא כל האישים שווין בחיוב לימוד תורה, ודבר זה מפורש בספר אור שמח הלכות תלמוד תורה פרק א' ה"ב, וז"ל בד"ה

ביומא באמצע הדיבור, "ונראה לי לבאר דבאמת כל המצוות המה שווים לפחות שבפחותים ולמשה רבינו ע"ה, דתורה אחת תהיה לכם כתיב, וחייב המצוה גבול יש לה כמו נטילת לולב בניענוע, רק המדקדקים נושאים אותו כל היום וכיו"ב. ולכך לא כתבה התורה מדות רק ברמז דלמשל מדת הנקמה כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר ומלך שמחל וכו' ולכך אין זה חוק בפרטות שווה לכלל ישראל, רק כל אחד לפי ערכו, רק נקימה דממוץ שוה בכל אחד, וכן בגאווה וכיו"ב, וכן בלפנים משורת הדין. וכו' ונמצא תלמוד תורה. אשר בודאי אם יבקש אדם טרף ומזון בכל זאת אינו נחשב למפריע מצות תלמוד תורה ואספת דגן כתיב, וכן למשל אדם חלוש המזוג וכן כל אחד לפי ההכרחיות שלפי הרגלו, וכן לפי טוהר נפשו של אדם כי אינו דומה בחיוב תלמוד תורה איש אשר נפשו מרגשת בשכלה הזך ונקשרה בעבותות אהבה לתלמוד תורה לאיש שאר כוחות נפשו נרפים ועצלים, לכן איך היה מחוק הבורא לחוק חיוב תלמוד תורה לכל ישראל ונתן תורת כל אחד בידו וכו' אולם יתר מזה הוא בכללי המצוות אשר נבדלו ונפרדו בזה כל איש לפי ערכו ומהותו, והיא כמו הסר מן המצוות המגוננות אשר נפרדו זה מזה וכו' עכ"ל והנה עיקרי דבריו אמוריו ברמב"ן ובמגיד שהבאנו ופלא על האו"ש שלא הביאם לחזק דבריו.

ועתה שזכינו לכל זה נבא ליישב הדקדוקים שהבאנו בראשית מאמרינו, שבעיקר הדבר שחייב תלמוד תורה אינה מצווה מפורטת אלא מצוה כללית, ואין בזה מחלוקת בין ר"י ורשב"י, וכולם סוברים שמצוות תלמוד תורה אינו אוסר לאדם לבקש טרף ומזון, ולכן מודה רשב"י שבזמן שאין עושין רצונו של מקום כ"כ כצדיקים גמורים בזה נאמר ואספת דגן, ורק בזמן שעושין רצונו של מקום לגמרי כצדיקים גמורים, אז חייב אדם לקיים לא ימוש ספר התורה מפיק ככתבן, ומזה נראה כסברת האור שמח שמצוות תלמוד תורה מצוה כללית ואינה שוה בכל האישים ובכל הזמנים, שאל"כ איך יתכן

שישתנה המצוה בין זמן שהם צדיקים גמורים ולזמן שאינם צדיקים גמורים, זולת אם נאמר שהותר לאסוף דגן ולחרוש בשעת חרישה בגלל פיקוח נפש שלא ימות ברעב, ואינו נראה כך מהגמרא שבגלל פיקוח נפש הותר וכל זמן שלא הגיע לזה אסור לעסוק בדרך ארץ, אלא ע"כ כדאמרן, ומסתבר שגם ר"י מודה שבזמן שהם צדיקים גמורים אז צריכים לקיים לא ימוש ספר התורה מפיק ככתבן, וכן נראה ממה שפסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות מלכים ה"ד "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה, ולא יהי להם נוגש ומבטל כדי שיזכו לחיי העולם הבא, ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות. שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצוין כעפר, ולא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים, וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים עכ"ל.

ופשטות הם דברי רשב"י שבזמן שהם צדיקים גמורים " ועמד זרים ורעו צאנכם " ופסוק זה בספר ישעיה פ' ס"א והמעייץ שם יראה שכל הפרק הוא נבואה על ימות המשיח וכך תחילתו, רוח א' ה' עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים, שלחני לחבש לנשברי לב, לקרוא לשבויים דרו, (וברש"י שם כלומר לבשר להם בשורת הגאולה) וגומר ועמדו זרים ורעו צאנכם, ובני נכר אכריכם וכורמיכם, ואתם כוהני ד' תקראו משרתי אלוקנו יאמר לכם, וגומר (וברד"ק שם פסוק ו " ואתם לא תהיו צריכים לעבוד עבודתכם, כי בני נכר יעשו אותם, ותהיו פנויים לעבוד את השם, כמו הכהנים שהיו מוכנים ומזומנים לעבוד את עבודת בית המקדש, כן תהיו פנויים מעסקי העולם, ותתעסקו בתורת אלוקים ובדברי חכמה לדעת את ה' "עכ"ל ובפסוק ה'

ברד"ק "ועמדו זרים. ועמדו מעצמם יקומו ממקומם ויבואו לעבוד אתכם ורעו צאנכם" ובהמשך הרד"ק שם " והחכם אבן עזרא פירש, והנה יהיו העכו"ם כנגד ישראל, כישראל כנגד בני אהרן הכהנים, על כן חיל העכו"ם כנגד המעשר, ע"כ ובוזה נראה לפרש לשון הרמב"ם שהבאנו "שבאותו זמן לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת ה' " וכל העולם כולל נכרים יהי עסקם לדעת ד' היינו שיעסקו לצורך ישראל, וממילא ידעו את ד', ולכן השתמש בביטוי עסק ואילו אצל ישראל כתב לפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים וכו' פנויים בתורה וחכמתה".

והנה על זה בודאי אין ר' ישמעאל חולק שכך יהי החיוב של לא ימוש ספר התורה בימות המשיח וא"כ יש לעיין במה נחלקו ר"י ורשב"י. ונראה שבזה נחלקו שדעת רשב"י שחייב אדם להשתדל להגיע לדרגה כזאת שלא יעסוק בדרך ארץ והשתדלות זו תהי' על ידי שיגביר עצמו במידת הסתפקות במועט וכמו שראינו בדעת רשב"י במסכת שבת לג ב' כשנתחבאו במערה הוא ובנו ונעשה להם נס ונבראו להם חרוב ומעיין מים, ושחים עשרה שנים חיו רק מחרובים ומים, והיו מתכסים בחול במקום בגדים, ורק בשעת התפילה לבשו בגדיהם, ולכן כשיצאו מהמערה וראו בני אדם שחורשים וזורעין, אמרו "מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה" ונראה שקפידתן היתה על שאינם מסתפקים במועט בקב חרובים ומים, שלזה אין צורך בחרישה ובזריעה, ואין לומר שהקפידו על שאינם סומכין על הנס, שיברא להם פרנסתן, כמו שנברא להם שהרי אסור לסמוך על הנס, וכדאיתא בשבת לב א' " לעולם לא יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמו אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכים לו מזכויותיו, ולכן לדעת רשב"י מי שאינו מסתפק במועט כל כך עובר על מצות תלמוד תורה. ועל כך פליג ר"י ואומר שאין כל אדם חייב כל כך למעט במותרות, אבל זה מודה ר"י. שבזמן ימות המשיח שגם המעדרים יהיו מצוים, וגם יעמדו זרים אין המצוה מתקיימת

אלא במקיים לא ימוש ככתבו, וכן מודה ר"י שלבני עליה כרשב"י ובנו, שהם חייבין במצות ת"ת ככתבו, וכדחזינן שרשב"י בעצמו חזר בו מדעתו וכאיתא בשבת לג ב', שאחר שיצאו מהמערה פעם שניה וראו בני אדם שחורשים וזורעים, אמר רשב"י לבנו, די לעולם אני ואתה, וברש"י שם, די לעולם בעוסקי תורה אני ואתה, ובוזה מובן מה שאמר רשב"י בסוכה מה ב' ראיתי בני עלייה והן מועטין וכו' אם שנים הם אני ובני הן.

ובזה נתיישבו כל הדקדוקים שלעיל א' מה שפירש רש"י בדעת ר"י, שלכן ינהג מנהג דרך ארץ כדי שלא יצטרך לבריות וסופו ליבטל מן התורה, שלא בא לפרש טעמא דקרא, אלא מאחר שמצוה זו של ת"ת היא מצוה כללית, וכמצות קדושים תהיו, ובמצוה כזאת צריך לדון עליה בגדר חיובו לפי סברה חיצונית שלנו, מאחר שאין כל האישים והזמנים שווין, מסביר רש"י שבסברה חיצונית אנו יודעין שצריך לנהוג מנהג דרך ארץ, ולכן מובן גם טענת רשב"י אפשר אדם חודש בשעת חרישה וכו' תורה מה תהא עליה, שגם הוא בא להגדיר מצוה בסברה חיצונית, וכן מובן מה שאמר אב"י הרבה עשו כר"י ועלתה בידם שמצות כאלו המסורות לכל אחד ואחד להגדירם בודאי סומכין על ראייה זו, שהרבה עשו כר"י ועלתה בידם, וכבר פירשו מה שאמר אב"י הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם היינו דוקא רבים, אבל מועטים בני עליה עלתה בידם.

ומעתה מאחר שמצוה כללית היא על האדם בעצמו להגדירה נמצא שהרבה יותר קשה לפסוק שאלות במצוה כזאת מאשר במצוה מפורטת, ולכן במצות קדושים תהיו ובמצות ועשית הישר והטוב ובמצות תלמוד תורה שהם מצוות כלליות, צריך האדם להכיר עצמו בטוב, ולהחליט, ומ"מ מצאתי לנכון לכתוב הגדרות כלליות, ממה שמצאתי ללמוד מהתורה ומהחז"ל.

וראשונה נתחיל בדברי הירושלמי שהביא הב"י באורח סימן רפ"ח ופסקה הרמ"א בסימן

בו מסרן לחכמים ואכמ"ל).

עוד יש ללמוד פרטים במצות בתלמוד תורה ממה שציוותה מצות מעשר שני. ומצות מעשר בהמה. ומצות ונטע רבעי, ששונים משאר מצות מתנות כהונה ומתנות עניים שכל שאר המצות מצותן ליתן לאחרים, ואילו מצות מעשר שני ונטע רבעי ומעשר בהמה, אוכל אותם הבעלים בעצמם. ויש למצוא מה טעם במצוות אלו, והנה בטעם מצות מעשר שני כתוב בתורה בפירושו, דברים י"ד כ"ב כ"ג, עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, ואכלת לפני ד' אלוקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם. מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך " למען תלמד ליראה את ד' אלוקיך כל הימים " אבל עדיין צריך ביאור איך יביא מה שיעשר הפירות ויאכל בירושלים ללמוד ליראה את ד', וכתבו התוס' בכ"ב כ"א ד"ה כי, על מה שנאמר שם שהתקינו שיהיו מושבים מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש " כי מציון תצא תורה" וכתבו התוס', לפי שהיה רואה קדושה גדולה בירושלים, וכוהנים עוסקים בעבודה, היה מכוין לכו יותר ליראת שמים, וללמוד תורה, וכדאיתא בספרי למען תלמד ליראה וגומר, גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים, עד שיאכל מעשר שני שלו, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוין ליראת שמים ועוסק בתורה עכ"ל.

ובספר החינוך מצוה ש"ס מצות מעשר בהמה ז"ל משרשי המצוה שהקל ברוך הוא בחר בעם ישראל, וחפץ למען צדקו להיות כולם עוסקי תורתו, ויודעי שמו, ובחכמתו נתנם במצוה זו למען ילמדו ויקחו מוסר, כי יודע אלוקים שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר הפחות, בשגם הוא בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד, על כן סבב בתבונתו, ונתן להם מקום, שידעו הכל דברי תורתו, על כל פנים, שאין ספק כי כל אדם נמשך לקבוע דירתו במקום ממונו. שם ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה שנה. במקום שעסק החכמה והתורה

ר"צ, ר' חגי אומר לא נתנו שבתות ויו"ט אלא לאכילה ושתייה, ר' בריכה אומר לא נתנו שבתות ויו"ט, אלא לעסוק בהם בדברי תורה, ובתנחומא מפרש לא פליגי מה דא"ר ברכיה לתלמוד תורה לפועלים שהם עסוקים במלאכתן כל ימות השבוע, ובשבת הם באים ומתעסקים בת"ת, ומה דא"ר חגי להתענג, לת"ת שהם יגיעו בתורה כל ימות השבוע, ובשבת הם מתענגים, ומסיים הבי"ו ומה דאמר רבא בפסחים דף ס"ח הכל מודים בשבת דבעינן לכס כמו שנתבאר בסימן רמ"ב. י"ל התם לר' אליעזר ור"י קאמר, א"נ התם בעונג קצת והכא לעסוק כל היום בתענוג עכ"ל ובדרישה שם כתב להסביר תירוצו הראשון של הבי"ו, שרבא איירי בשאר בני אדם שלומדים ג"כ בשאר ימי השבוע וקובעין עיתים לתורה שבזה נחלק ר"א ור"י שר"א סובר או כולו לכם או כולו לד' ור"י סובר חציו לד' וחציו לכם ועל זה אומר רבא שהמחלוקת ביו"ט, אבל בשבת כולו מודים לר"י שצריך גם כן לכם, אבל בפועלים צריכים לעסוק בתורה בשבת כל היום, אכן מהרמ"א נראה שפוסק כתירוץ של הבי"ו.

ובירושלמי פ"ד דחגיגה ה"ג " כלום אסרו לעשות מלאכה בחול המועד אלא כדי שיאכלו וישתו ויגעין בתורה, והובא בהגהות מיימונית פ"ו מיו"ט אות מ'. וכתב על זה וז"ל, כתב רבינו"ה הא דאמרו לא מסרן הכתוב אלא לחכמים (איזה מלאכות אסורות בחול המועד ואיזה מותרות) וכו' הכל תלוי שישמח במועד, ומתוך שמחה נוח לו ללמוד ולהבין בהלכות, וכדאמרינן אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות וכו'. עד כן לדברי תורה, הלכך טרחה יתירה אסור, שלבו עצב מן הטורח, וכן התירו לעשות מלאכה בדבר האבוד, או כשאין לו מה שיאכל כדי שיהי' שמח במועד, ועל דרך זו הולכים כולם, ע"כ וצ"ע עכ"ל (ולפי מה שהארכנו לעיל יש לפרש גם באיסור מלאכות במועד שאמרינן שמסרן בכתוב לחכמים דהיינו שאיסור מלאכה במועד היא בגדר מצוה כללית. וכן יש לפרש כל מקום שאומרו

שם, והיא ירושלים, ששם הסנהדרין, יודעי דעת ומביני מדע, וכמו כן נעלה לשם מעשר תבאתנו, בארבע שני שמיטה, כמו שידוע שמעשר שני נאכל וכן נטע רבעי שנאכל שם על כל פנים או ילך שם בעל הממון עצמו ללמוד תורה או ישלח לשם אחד מבניו שם ויהיה ניזון באותו פירות ומתוך כך יהי בכל בית ובית מכל ישראל איש חכם יודע תורה אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו ובכך תמלא הארץ דעה את השם כי אם חכם אחד לבד יהי בעיר או אפילו עשרה יהיו הרבה מבני אדם שבעיר וכל שכן הנשים והילדים שלא יבואו לפניהם כי אם פעם אחת בשנה או אפילו ישמעו דבריהם פעם אחת בשבוע ילכו לבתיהם וישליכו כל דברי החכם אחרי גיום אבל בהיות המלמד בכל בית ובית שוכן שם ערב בוקר וצהרים ויזהרים תמיד אז יהיו כולם אנשים ונשים וילדים מוזהרים ועומדים ולא ימצאו בהם שום דבר חטא ועון ויזכו למה שכתוב ונתתי משכני בתוכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלוקים עכ"ל.

והנה אף שאין למדים הלכה מטעמים שכתבו המפרשים אבל בטעם מצוה זו של מעשר שני כיון שהטעם מפורש בתורה למען תלמד ליראה ובודאי נוכל ללמוד פרטים בכללות מצות תלמוד תורה והם שני אופנים בלימוד התורה או שכל אדם יפריש עשירית ממונו לשם אפשרות לימוד תורה דהיינו עשירית ממה שהוציאה שדהו וכרמו ועשירית ממה שהולידו בהמותיו ואם כי מצות מעשר שני אינה נוהגת אלא בארבע שנים מתוך שבע שנים אולם אי ניקח בחשבון מצות נטע רבעי שנוהג בכל פירות של שנה רביעית וכן בשביעית שאין זרע וקציר יוצא בחשבון יותר מעשירית ממונו והיה מקום לומר שזהו גם טעם התורה במצות שנת השמיטה שה' נותן הכרחה בשנה השישית ובשנה השביעית אין צורך לעסוק במלאכה ופנוי האדם ללימוד התורה, אכן בחינוך ובתומים סימן ס"ז, נתנו טעם אחר למצות שמיטה עיי"ש אופן שני שיש ללמוד ממעשר שני הוא שאחד מבניו יקדיש אדם כולו ללימוד התורה ויתפרנס ממעשר

שני של כל המשפחה.

וכמו שנראה מהחינוך שהבאנו עוד יש ללמוד ממה שכתב החת"ס אור"ח סימן ר"ח וז"ל. משה רבינו אמר בברכתו על שבט לוי יורו משפטיך ליעקב וכו' והכתוב מזכיר בכל עת חזון ודיבור אצל נביא, ותורה אצל כהן ולוי וכו' והפשוט דהכתוב דיבר בהווה כי כשישראל יושבים על אדמתם מלאים כל טוב כל אחד פונה לכרמו ולזיתו. הבדיל הקב"ה שבט הנבחר והמציא להם פרנסתם בריוח בלי שום עבודה חרישה וקצירה. וכל שבט אין לו חלק אלא אחד משנים עשר, מה שמוציא האדמה, דגן ותירוש ויצהר, ואותו שבט נוטל חלק העשיריות, דגן ותירוש ויצהר, בלי שום עמל ויגיעה, כדי שיהיו פנויים לעבודת ד' ולהורות נתן אע"ג דתרומת פירות לא דאורייתא מ"מ סגי להן בדגן ותירוש ויצהר ובריוח ותענוגים כלל לא, לכן הטיל עליהם ההוראה. ושבט ישכר הפנוים ג"כ על ידי שמצוי להם פרנסה מזבולון על כן ידעו בינה לעיתים, אבל הוא הדין כל מי שעושה מלאכתו עראי ותורתו עיקר ומטיל על עצמו עול תורה ועול ציבור. ומסתפק במה שהציבור מזמינים לו פרנסתו. ואינו רודף אחרי רהבים שטי כסף הן המה הכוהנים הנגשים אל ד' בכל עת ובכל זמן ובכל מקום מקטירים ומגישים לד' ריח ניחוח יהי' ד' על גבי השופט עכ"ל וכבר כתבנו לעיל מהרד"ק ואע"ז שבימות המשיח יהיו כל ישראל כשבט הכוהנים לכל העולם ודברי החת"ס אלו מתאימים עם מה שהעלנו מהחינוך לענין להקדיש בן אחד במשפחה שיתפרנס מפרות מעשר שני והוא למשפחתו כשבט לוי לכל ישראל.

ועיקר דברי החת"ס הם הם מה שכתב הרמב"ם פי"ג משמיטה ויובל הי"ב והי"ג "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובכיוזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ד' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין בכח גופם לעצמם אלא הם חיל השם

שנאמר ברוך ד' חילו והוא ברוך הוא זוכה להם
שנאמר אני חלקך ונחלתך ולא שבט לוי בלבד
אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבר
רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ד'
לשרתו ולעובדו לדעה את ד' והלך ישר כמו
שעשהו האלוקים ופרק מעל צוארו עול
חשבונות הרבים אשר בקשו בני אדם הרי זה
נתקדש קדש קדשים ויהי ד' חלקו ונחלתו
לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר
המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים הרי דוד
המלך ע"ה אומר ד' מנת חלקי וכוסי אתה
תומיך גורלי עכ"ל.

ואחר שהארכנו בכל זה נעתיק מה שנפסק
הלכה פסוקה בשו"ע אורח קנ"ח וסימן קנ"ט
וז"ל "אחר שיצא מבהכנ"ס ילך לביהמ"ד
ויקבע עת ללמוד וצריך שאותו עת יהי קבוע
ולא יעבירו אף אם הוא סוכר להרויח הרבה,
אח"כ ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה
מלאכה סופה בטלה וגוררת עון כי העוני
יעבירו על על דעת קונו ומ"מ לא יעשה
מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע וזה וזה
יתקיים בידו וכו' עכ"ל וכל מה שהארכנו הוא
בשיעור הקביעות שבזה אין כל האישים
והזמנים שוה.

